

וכיון שאין מדובר בכל גווני א"כ מה ההוכחה משם, הלא יש להעמיד כשהולכת הרבה כשיושב על הקרון, והשמיענו שגם ישיבה בקרון נידונית כהנהגה — הא לא קשיא, כי מלשון הברייתא משמע שמדובר שאחד מנהיג את הבהמה ואחר יושב בקרון, ולוקה גם היושב. שלענין כלאים אין נפקותא אם יש אדם נוסף שמנהיג, כי כל משתתף בהנהגה לוקה, וכמוש"כ הריטב"א וכ"ה בחזו"א (לקוטים, כ). עוד נראה פשוט דלק"מ, כי אין חילוק ביושב בקרון אם מהלכת מעט או הרבה, שבשניהם אין זה דרך הנהגה רגילה. ואינו דומה לרכוב ומנהיג ברגליו שכן דרך רוכבי הסוסים. וע' פורת יוסף. ואולם מדברי רש"י (לעיל בע"א, ד"ה דרכוב) משמע שאינה זזה כלל אלא עומדת במקומה. ותתעורר אם כן קושיית התוס', מה ההוכחה מכלאים לקנין, הלא שם תלוי ב'הנהגה' ולא ב'תפיסה', ולענין קנין אינו תלוי אלא בתפיסה?

ובאר בבית הלוי (ח"ג מג) על פי הנחת יסוד אחת; זה שנסתפקנו אם קנין אחד מבטל חברו, רכוב את המנהיג או להפך, זה שייך רק אם שני הקנינים הינם מסוג אחד, אבל אם האחד מועיל מצד משיכה והאחר מצד עצם הרכיבה, אין אחד מבטל את חברו. (ע"ע בית ישי צד; אילת השחר). וזהו שהוכיח רב יהודה מדברי שמואל עצמו, ד'מה נפשך', אם שמואל דיבר על רכוב לבדו ומנהיג לבדו, אזי פשיטא שמנהיג קונה ולא רכוב. ואם דיבר על שניהם ביחד, ועל זה אמר שאחד מבטל את חברו, על כרחנו שהרכוב מועיל מחמת ההנהגה והזזת הבהמה, והרי מדברי שמואל בכלאים מוכח שאין ברכוב משום הנהגה כלל, שלכך הוא פטור ממלקות, ומדוע אם כן הסתפק שמואל אם אחד יבטל את השני — אלא ודאי שמואל דיבר על כל אחד בפני עצמו, ומוכח שרכוב אפילו לבדו אינו מועיל.

*

'אמר ליה אביי: הא זמנין סגי אין אמרת לן... אמר ליה: אברא (= אמנם, אכן כן. מלשון 'ברי'. מוסף הערוך). ודכרנן נמי דאמרי... — מסופר בגמרא (בנדרים מא.). שרב יוסף (שכינהו 'סיני' — הוריות יד.) חלה ונעקר תלמודו מזכרונו [ואף חשכו עיניו מראות], ואביי תלמידו היה חוזר על לימודו לפניו ומזכירו, 'היינו דבכל דוכתא אמרינן: אמר רב יוסף לא שמיע לי הדא שמעתא, אמר ליה אביי: את אמריתא ניהלן...'.
וכעין זה נמצא בעירובין י. מא. סו: עג. פט: ב"ק נו: מכות ד. נדה לט. סג: וע' גם להלן בט:

יצוין שרב יוסף עצמו הוא שאמר 'שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו, שאין נוהגין בו מנהג בזיון' (מנחות צט.).

דף ט

'משיכה בגמל והנהגה בחמור' — דרכו של אדם להוליך את החמור בהנהגה; החמור הולך לפניו והוא מנהיגו. ואילו את הגמל הוא מושכו כשמהלך מלפניו. (כמוש"כ רש"י בעירובין לה. על 'חמר גמל'. וראה גם להלן לב 'איניש בתר חמריה אויל'. ואולי משום השגחה ושמירה על המשא שמעל החמור, משא"כ בגמל שהוא גבוה ושמור. או משום טבעו של הגמל שאינו הולך עם בעליו אלא במשיכה, משא"כ החמור).

'זאית דמותיב מסיפא' — פירוש 'דמותיב' אינו כבשאר מקומות מלשון קושיא ופירכא אלא לשון תירוץ ועניה, שהרי מסייע הוא לדברי שמואל ואינו מקשה (רבנו פרץ בשם ריב"ן).

‘תא שמע אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה, זה קנה חמור וזה קנה מוסירה. שמע מינה רכוב קני’ — הרשב"א והר"ן פרשו [דלא כרש"י] שזוהי קושיא על רב יהודה שאמר רכוב לחודיה לא קני, אבל אין מכאן ראייה לרכוב במקום מנהיג.

‘רכוב בשדה ומנהיג בעיר’ — רש"י והראב"ד מפרשים: כל שכן מנהיג בשדה קונה. והרשב"א פרש, דוקא רכוב קונה בשדה ולא מנהיג, שאין דרך להנהיגה שם, כי כשהמקום רחב ופתוח הבהמה מתנתקת ובורחת אילך ואילך.

לפירוש זה לכאורה צריך לומר שאי הכי שאמרו בגמרא — לאו דוקא, שהרי בין אם נפרש רכוב לבד בין אם נפרש רכוב ומנהיג ברגליו, צריך טעם למה מנהיג לא קנה בשדה, מאי שנא ממגביה ארנקי בשבת. ולפי זה מדברי התוס' והר"ן והריטב"א שפרשו האי הכי בדוקא, מבוואר כפרש"י וראב"ד. וכן משמע בטור (קצו) שהנהיגה קונה אף בשדה, גם כשאמר לו קנה כדרך שבני אדם קונים.

‘אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת שאין דרכן של בני אדם להגביה ארנקי בשבת הכי נמי דלא קני’ — לכאורה מוכח מכאן שמצות השבת אבידה אינה דוחה טלטול מוקצה, שאם כן, הלא דרכם של בני אדם להגביה ארנק הנמצא, לצורך השבת. [וא"כ בדין הוא שיקנה אף כשאין דין השבה, כגון בעיר שרובה נכרים או בהפקר]. ויש לדחות הראיה, כי י"ל שברה"ר ובכרמלית פריך, שודאי אסור להגביה כי לא יוכל לטלטל, ושוב אין זה דרך בני אדם. אך הדין נראה נכון [כמבואר באחרונים], שאפילו במקום שאין איסור הוצאה — אסור לטלטל מוקצה כדי להשיבו, כי לא חייבה תורה בהשבת אבידה יותר מאילו היה זה של עצמו, וכיון שכל אדם בשלו אסור, כך גם חברו אינו חייב להשיבם לו. ועוד, שאתה והוא חייבים בשמירת השבת. וגם מצינו כמה פעמים שהעמידו חז"ל איסור דבריהם אף בדחיית עשה. ולכאורה לפי הטעמים הנ"ל נראה שאפילו כבר באה לידו קודם שבת ונעשה שומר עליה, לא יידחה איסור מוקצה. [אולם לדעת המתירים טלטול מן הצד אף כשמכתוין לחפץ עצמו, לכאורה יתחייב לעשות כן מדין השבת אבידה. ולכולי עלמא לכאו' יש לחייבו לשמור עליה במקומה, כל שלא יינזק בעצמו מכך יותר מדמי המציאה. אך צ"ע מדוע לא מצינו בזקן ואינו לפי כבודו שיצטרך לעמוד שם לשמור עד שיעבור אדם אחר. והרי בכלל השבת אבידה חייבה תורה לטרוח בטיפולא ובהשבתה (ע' חות יאיר קסה), ואף כאן מדוע שלא יטרח בשמירתה עד שתבוא לידיים משמרות]. ובהערות הגרש"ז אויערבך זצ"ל מכת"י (מובא בהשבת אבידה כהלכה' עמ' קנט-קס) כתב לחדש שבכלי שמלאכתו לאיסור מותר, שכיון שמקיים בכך מצוה הרי זה נידון כ'לצורך גופו', אלא שאם אחרים רואים אותו ויחשדוהו בחילול שבת נעשה כזקן ואינו לפי כבודו כיון שאינם יודעים שמותר, אבל אם אין רואים — אפשר שחייב. ובספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ הערה כח) נשא ונתן בזה וצדד למסקנא שטלטול האבידה כדי להשיבה אינו בכלל 'צורך גופו'. ע"ע להלן ל.

(ע"ב) 'לקנות? מי אמר ליה קני' — מכאן משמע שהאומר לחברו 'מושך חפץ זה לקנותו' — לא קנה, שאין במשמעות דבריו שמקנה לו, אלא כאומר הטוב בעיניך עשה אבל איני מקנה לך (עפ"י הר"ן; רמב"ם מכירה ב,ה; תור"פ ותוס' חכמי אנגליה). והרמב"ם נימק: '...שמשמע תקנה להבא, ועדיין לא הקנה לו' (וכן דעת ר"י בן מגאש, כמו שכתב הרמב"ן ב"ב קמח: בשמו. והראב"ד והרמב"ן חולקים. ע"ע מגיד משנה שם; שו"ת רשב"ש ע). או משום שאין משמעות מפורשת שמקנה לו עצמו (עפ"י ריטב"א).

ויש מחלקים ואומרים: דוקא כאן שעיקר הדבר שהוא מושך אינו מקנה, לכך אנו אומרים שגם הכלים שעליה לא אמר לו שמקנה לו, אלא כך דבריו: אתה אומר לקנות ולא אני. אבל כשאומר מושך חפץ זה לקנותו, אין לתלות בשום כוונה אחרת, וכאילו אמר לו קנה אותו. (רא"ש. והר"ן כתב שחילוק זה אינו מחזור).

'משוך בהמה זו וקני כלים שעליה, מהו' — לתירוץ אחד בתוספות (בד"ה משוך. וכן משמע מדבריהם לעיל בד"ה ונקני וד"ה והשאר), הספק הוא גם באופן שמוכר את הבהמה — האם משיכתה מועילה גם לכלים, או שמא משיכת הבהמה הנעשית על ידי הליכתה, אינה מועילה לכלים שמשיכתם בגרירה. (ובדבריהם לעיל מבואר שלא רק כלים בעלמא המונחים עליה, אלא אפילו המוסירה בכלל הספק. וצ"ב). וכן משמע מדברי רש"י והרי"ד.

[ואעפ"י שהעמדנו בכפותה והרי היא נגררת ואינה מהלכת, מ"מ כיון שסתם קניית בהמה על ידי הילוך, אפשר שאין משיכתה מועילה לכלים. (רא"ש)].

נראה מוכח מדברי הרא"ש הללו שבהמה שהיא קשורה למקום אחד ושטח הליכתה מוגבל — נחשבת 'חצר מהלכת', ורק בכפותה ממש שאינה מהלכת כלל — קונה. ועל כן הוצרך לחדש שאעפ"י שגורר הבהמה כחפץ דומם, לא קנה הכלים. והנה התוס' לא העירו מזה כלום, ולכאור' לא היה להם לשתוק מחידוש זה. ושמא דעתם שכל קשורה בכלל 'כפותה' היא, שאי אפשר לה להתרחק מהאדם באופן שאינו משתמר (ע' דיוק לשון רש"י סד"ה מי קני. וצריך לחלק בין זה לבהמה שנמצאת בתוך כלוב, שנראה שבכלל 'חצר מהלכת' היא אעפ"י שמוגבלת ומשתמרת). וזהו דבר חדש. או אפשר שהתוס' מפרשים שלפי מה שאמר רבא 'הלכתא בכפותה' אכן בזה פשט ספקו של רבי אלעזר, שודאי יועיל משיכה זו על הכלים]. ויש מפרשים שמדין משיכה ודאי קונה הכלים. לא נסתפקו אלא משום שמשמע מן הלשון שרוצה להקנותו בתורת 'חצר' [שהרי לא אמר משוך כלים על ידי הבהמה], וכיון שלא הקנה לו את הבהמה ממש אלא נתנה לו רק כדי לקנות כלים שעליה, אפשר שאין זו כחצר המושאלת לכל שימוש שקונה לו (עריטב"א ועוד).

'חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה... אלא מעתה היה מהלך בספינה וקפצו דגים ונפלו לתוך הספינה... היתה מהלכת ברשות הרבים וזרק לה גט לתוך חיקה...' — יש להסתפק בכלי ממונע,

האם הוא כ'חצר מהלכת', שאעפ"י שאינו דומה לבהמה שיש לה כח עצמי, וזה כל כחו על ידי הפעלת האדם, אעפ"כ גם אינו דומה לספינה שהמים שמחוצה לה הם המוליכים אותה, וכאן הכח המניע קיים בכלי עצמו.

והנה משאלת הגמרא 'אלא מעתה היה מהלך בספינה וקפצו...' יש לדייק שבספינה עומדת לא עלה על הדעת לומר 'כל שאילו מהלך לא קנה עומד ויושב נמי לא קנה', ודוקא בדבר שיש בו רוח חיים, שיכול בכל רגע לנוע מעצמו, לכן גם בעמידתו הרי הוא 'חצר מהלכת'. ואם כן, כלי כזה בעודו עומד, נראה ודאי שקונה ב'חצר', גם לפי הצד שכשהוא נע הוא בגדר 'חצר מהלכת'.

ויש לשמוע מדברי כמה ראשונים (ע' ריטב"א. וגם מדויקת לשון רש"י בד"ה מי, שהוסיף ענין 'משתמר'; וע' רמב"ן גטין כא, ועוד) שהחסרון בחצר מהלכת הוא משום שאינה דומה ל'יד' שאינה יכולה לילך שלא לדעת הבעלים. ולפי זה כל כלי שהאדם שולט על הנעתו, אינו בכלל 'חצר מהלכת'.

(ולפי סברא זו יש לפרש את שאלת הגמרא מספינה, שגם היא נעה ככל אשר יוליכנה הרוח. ותרצו שמ"מ דבר אחר גורם לה. והא דפריך מ'קלתה' והלא הוא בשליטת האדם ורצונו (כן תמה בשעה"מ — גירושין ה, יז) — ששונה שם שהאשה מדעתה ניידת, ואתה עמה קלתה. — ע' ריטב"א החדשים [ובשטמ"ק]. ונראה שבתירוץ הגמרא גופא נכלל שכיון שאין הקלתה ניידת אלא על ידי האדם, אין זו בכלל חצר מהלכת. והוא הדין לכלי רכב). אך נראה בלאו הכי שכלי רכב הנע על גלגלים, הרי זה ממש כספינה, שהכלי בעצמו נח, והגלגלים הם שמוליכים אותו. [ונוגע הדבר לדין מציאה שנמצאת ברכב נוסע, שקנאו בעל הרכב].

'מי שליקט את הפאה...' — 'כתב רש"י דמיירי באדם בעלמא ולא בבעל השדה, והראשונים תמהו עליו (הלא סברת ר"א מטעם מגו דבעי מפקר נכסיה, וא"כ אף בשדהו הלא יכול להפקירו וליטול פאה). ויתכן דס"ל

לרש"י דבשביל לזכות בפאה בעינן שיפקיע בעלותו, או לפחות מגו דאי בעי מפקר, וגם בעינן שיוכה בה במגו דאי בעי זכי, וכשיטת ר"ת לקמן (י. תד"ה רב נחמן) דהזוכה לחברו מקבל החפץ תחומין דהמגביה, ואם כן לכשיזכה בעל השדה בעינן מגו דאי בעי מפקר ודאי בעי זכי, והם שני הפכים בנושא אחד, וזה לא יתכן.

ויעויין בח' הגר"ח (סטנסיל) מה שדן לגבי לקט, וי"ל דהתם הלקט משמיא מתברר, והוא לקט על השאר, וא"צ בו למגו דאי בעי מפקר אלא סגי בהפקר שאר השדה, אבל פאה היא פאה גם על עצמה'. (הגר"א נבנצל שליט"א. וע"ע במש"כ בספרו 'ביצחק יקרא' — סי' מז).

(נחלקו הראשונים ז"ל [ע' ריטב"א וסטמ"ק], בבעל השדה שהפריש פאה ואח"כ הפקיר שדהו — האם יכול לזכות בפאה לעצמו, או כיון שכבר חל שם פאה בעודו בעלים, שוב אין לו רשות בה. והוא הדין לענין מעשר עני, במפקיר שדהו — תלוי במח' הראשונים (חזו"א דמאי ט, ג). וע"ע: תוספות רעק"א — פאה ד, ט; שו"ת שבט הלוי ח"א קנג; שו"ת דובב מירשים ח"א נז; חדושי הגר"ח על הש"ס; שעורי הגר"ש רחובסקי — גטין יא).

'מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה' — מבואר שאדם המפקיר כל נכסיו בכוונה תחילה, אף על פי שעושה כן בשרירות לב ללא כל הכרח, נוטל הוא מתנות עניים וצדקה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד לו. ונקט שם בפשיטות שחייבים לפרנסו מצדקה. ויש להעיר שמכאן אין ראייה אלא שרשאי ליטול מן הקופה, אבל לא שמענו חיוב על הקהל לפרנס לאדם כזה).

— מסתבר שמדובר באדם שאין לו עסק ומלאכה שיוכל להרויח לפרנסתו, שאם כן, אף על פי שהפקיר כל נכסיו, אסור לו ליטול צדקה מפני שמצוי לו להשיג מלאכה. אבל מי שיש לו מעות חייב להלוותו. ורק אם אין באפשרותו ללוות, כגון ששוהה עתה במקום אחר ואין מכירים אותו להלוותו, מפרנסים אותו מן הצדקה.

[ואפשר שמכספי צדקה שהפריש משל עצמו, יכול ליקח למחייתו עד שירויה שוב, כשיעור שהיה רשאי ליתן לעני אחד חשוב] (עפ"י אגרות משה שם אות ח).

דף י

ציונים והערות

'התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים' — על שליחות גט לאשה לגרשה בעל כרחיה, האם נידון זה וכיו"ב שייך לדין 'תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים' — ראה במובא בגטין יא:

בגדרי **'יד פועל כיד בעל הבית'**, האם יש בו ענין 'גופו קנוי' כבעבד עברי, או אינו אלא שעבוד לפעולה — ע' ריטב"א כאן; מרדכי פרק השוכר את האומנין (שמו); מחנה אפרים (ריש הל' שכירות פועלים; הל' שלוחין יא); שיעורי הגר"ש רחובסקי — קדושין יז.

ובפועל נכרי, חרש שוטה וקטן — ע' מחנ"א (הל' שלוחין ושותפין שם); נתיבות המשפט (קב); שער המשפט (קפב, א); המקנה — קדושין טז. או"ש הל' שכירות; מצפה איתן שבועות ג; הגהות וחדושים מהג"מ יוסף חנינא ליפא מיזליש — קדושין כג; גידולי שמואל — ב"ב פה:); ביצחק יקרא ח"א נט.